

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Гао Чиліна
**«Хорова творчість І. Шамо:
специфіка виконавської інтерпретації»,**
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»,
галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Українське хорове мистецтво за свою багатовікову історію має чимало імен композиторів, музична творчість яких є надбанням національної та світової культурної спадщини. Втім, у сучасному сьогоденні мистецтвознавці звертаються до систематичних пошуків забутих партитур композиторів задля відкриття цікавої, різноманітної музики та переосмислення значення хорового доробку митців у розвитку українського хорового мистецтва.

Хорова творчість Ігоря Наумовича Шамо не є виключенням. Так, дослідження хорової творчості композитора окреслено в окремих наукових працях Т. Невінчаної, Л. Пархоменко, О. Батовської, Г. Конькової, Г. Приходько, Л. Немцової, що свідчить про її недостатню розробку, а виконані хоровими колективами України є лише окремі твори та певні частини з циклів/опери. Музично-хоровий спадок І. Шамо, як такий, налічує численну кількість творів різних за жанром і стилем. Жанрово-хорова спрямованість творів митця є надзвичайно різновекторною – хоровий цикл а *carrella*, хорова сюїта, хорова пісня, хорова опера, кантатно-ораторіальний жанр (кантата, кантата-поема, ораторія (сценічний концерт-вистава)). У хоровому письмі композитора спостерігається синтез «багатовікових традицій хорового виконавства України та стилістичних ознак неостилів (необароко, неоромантизму, неофольклоризму)» (с. 195 дис.), використання принципів остінатності, декламаційності, діалогічності, багатство гармонічної мови, витонченість динамічної палітри, різноманітні модифікації темпу, формотворення, фактури, сучасних технік (алеаторика, сонорика), що визначає самобутній стиль композитора. Все це розкривається дисертантом у

даний науковій роботі. Ось чому дослідження Гао Чиліна є ваговою та затребуваною працею у хорознавчій науці та виконавській практиці.

Цінним є те, що дослідник з Китаю вивчає хорову творчість видатного українського митця І. Шамо і це є викликом не лише для самого дисертанта, але й для музикознавчої еліти України. У дисертації Гао Чиліна здійснено новий погляд на хорову творчість композитора, в чому і полягає концепція даної роботи. Унікальність роботи підтверджується введенням дослідником до наукового обігу маловідомих (з впевненістю зазначу – невідомих!) творів І. Шамо: хорового циклу «Жниварський триптих» та ораторії (сценічного концерту-виставу) «Скоморошини».

Гао Чиліном застосовуються історико-контекстуальний, принцип історизму, біографічний, жанрово-стильовий, метод моделювання, інтерпретаційний, виконавський, інтонаційно-драматургічний, компаративний, системний методи, а також структурно-функціональний і вокально-хоровий види аналізу, чим забезпечено належний рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації. Використання зазначених методів допомогло автору на високому рівні розв'язати всі завдання дослідження.

Перший розділ роботи «ХОРОВА СПАДЩИНА І. ШАМО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ» присвячений творчому доробку композитора в історичному та жанрово-стильовому аспектах. Суттєвим є те, що у Підрозділі 1.1 Гао Чилін висвітлює історичну періодизацію хорової культури задля окреслення значення хорової спадщини І. Шамо. У Підрозділі 1.2 автор, спираючись на музикознавчі розвідки Т. Невінчаної, Н. Савицької, Л. Пархоменко та ін., спогади сучасників і доньки композитора Т. Шамо, створює періодизацію життєтворчості І. Шамо, підкреслюючи «умовність “розподілу” на етапи і періоди задля структурування біографічного сценарію митця» (с. 34 дис.). Важливим є те, що дисертант виокремлює чотири етапи життєтворчості композитора – дитинство і юність (1925-1941), воєнний (1942–

1946), роки навчання (1946 – 1951), творча зрілість (1952–1982), а останній етап розподіляє на три періоди, які, як зазначає автор, «віддзеркалюють еволюцію стилю митця, що полягала в ускладненні музичного мовлення, формотворення, поліжанровості, полістилістики, проявах поліладовості, сонористики, алеаторики, методу симфонізму та театралізації» (с. 42 дис.). У Підрозділі 1.3 автором виявлений жанровий синтез у хоровій творчості І. Шамо як важлива художньо-стильова ознака мислення композитора, що впливає на процеси створення виконавської інтерпретації.

Другий розділ «ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ І. ШАМО» присвячений проблематиці виконавської інтерпретації у хоровій галузі, що розглядається у Підрозділі 2.1. і виконавському прочитанню циклів: «Чотирьох хорів *a cappella* на вірші І. Франка» у Підрозділі 2.2. та «10 хорів на вірші українських поетів» у Підрозділі 2.3.

У Підрозділі 2.1 дисертант обґрунтовує поняття виконавської інтерпретації, спираючись на праці українських науковців. Особливої уваги заслуговує позиція автора щодо **«специфіки хорового виконавського процесу у створенні виконавської інтерпретації** за рахунок комунікації диригента й артистів хору, де втілення звукообразу – колективний творчий пошук, а віднайдення новітніх засобів виразності як хорових, так і в синтезі з іншими мистецтвами сприяють здійсненню таких понять як виконавська драматургія і хронотоп» (с. 57 дис.), що є цілком обґрунтованим. Автором дисертації окреслюються етапи дорепетиційної роботи диригента, які полягають в аналізі хорового твору та його всебічного вивчення. Приділяється увага особистості диригента як керівника колективу, як хормейстера-інтерпретатора, який під час виконання твору взаємодіє з хором, що влучно визначається автором як процес «спів-творчості» (с. 59 дис.). Дисертант торкається проблем виконавської інтерпретації творів різних жанрів і виконавських складів (хор *a cappella*, оркестрово-хоровий та хор з інструментальним ансамблем чи у супроводі фортепіано або баяну), які,

власне, і складають творчий доробок І. Шамо, диктують різні технічно-виконавські завдання. І дійсно, у роботі над оркестрово-хоровим або твором із інструментальним ансамблем поряд із вивченням тексту, першочерговими є різні види ансамблю: між хором і оркестром (інструментальним ансамблем, фортепіано, баяном), хором і солістом, їх взаємодія в досягненні художнього змісту твору та «створення єдиної виконавської концепції» (с. 70 дис.). Специфіка оперно-хорового виконавства спроектована дисертантом на жанр хорової опери *a cappella* в творчості І. Шамо, де підкреслена роль хормейстера і висвітлені етапи постановочного процесу.

Важливою домінантою аналізу циклу «Чотири хори *a cappella* на вірші І. Франка» Підрозділу 2.2 є композиторська інтерпретація поетичних текстів, оскільки «розуміння композиторського тлумачення поетичної першооснови є важливим для створення виконавських версій хорових шедеврів митця. Пошук виконавської версії хорового твору передбачає вивчення творчості автора поетичного першоджерела, компаративний аналіз поезій та композиторської версії віршованого оригіналу» (с. 71 дис.). Структура аналізу циклу побудована автором за алгоритмом: розкриття композиторської інтерпретації вербальних текстів і виклад виконавського аналізу твору, що повною мірою розкриває зміст і завдання підрозділу. В аналітичній складовій циклу дисертант великого значення надає осмисленню філософської концепції І. Шамо, визначає твір як глибоко символічний, сповнений прихованого сенсу. Дане узагальнення стосується й наступного циклу «10 хорів на вірші українських поетів», який розглядається автором у Підрозділі 2.3. Тематика хорів циклу є різною, але їх об'єднує лірико-філософська концепція віршів та, за означенням дисертанта, «сюжетотворення» (с.113 дис.) у взаємодії з сучасними засобами хорового письма композитора. У процесі аналітичного пізнання циклічного опусу І. Шамо відбувається становлення виконавської концепції з кульмінацією у монументальній композиції «Почали шуміти бурі».

У третьому розділі «ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ОПЕРНОГО Й ОРАТОРІАЛЬНОГО ТВОРІВ І. ШАМО» автор

зосереджує увагу на хоровій опері *a cappella* «Ятранські ігри» композитора у Підрозділі 3.1 та ораторії (сценічному концерті-виставі) «Скоморошини» у Підрозділі 3.2. Обидва опуси аналітично представлені автором у дисертації, де їх об'єднує спільна мета – виявити специфіку виконавської інтерпретації, яка є блискуче досягнутою. Справляє враження ґрунтовний виконавський аналіз усіх номерів «Ятранських ігор», що розкриває багатство хорового письма композитора та мислення в цілому, породжує нове бачення жанру хорової опери *a cappella* і викликає бажання почути цей твір у цілісному виконанні. Автором представлено цікаві факти про задум створення митцем акапельної хорової опери, розкрито роль обряду як концептуально-семантичної моделі та обґрунтовано значення кожного номеру у драматургічному рішенні музично-театрального твору. Аналіз хорової опери *a cappella* «Ятранські ігри» І. Шамо викладено послідовно, за номерною структурою. Також, дисертант наголошує значення хорової драматургії, яка, за його думкою, «стала одним з основних засобів втілення художнього змісту опери» (с. 116 дис.), що сприяє віднайденню виконавської концепції.

Аналізуючи ораторію (сценічний концерт-виставу) «Скоморошини», дисертант слушно зазначає, що синтез жанрів у хоровому опусі (ораторіальний, театральний, концертний та скоморошини), сприяє втіленню образу прадавніх скоморохів. Автором доведено, що застосування архаїчних інтонацій у поєднанні з сучасними засобами хорового письма свідчить про новаторський спосіб висловлювання композитора.

ВИСНОВКИ охоплюють найзначніші здобутки дисертації, а **досягнення наукової новизни** дослідження визначається тим, що за змістом розглянутих питань ця праця дійсно є першим в Україні науковим дослідженням хорової творчості І. Шамо в повному обсязі, в якому обґрунтовано специфіку виконавської інтерпретації хорових опусів митця та запроваджено невідомі твори композитора у наукову практику, що заслуговує на підтримку та позитивну оцінку даної праці.

У процесі ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження виникли питання:

1. У дисертації Ви неодноразово підкреслюєте, що І. Шамо з 60-х років ХХ століття знаходився на чолі інноваційних процесів стосовно театралізації хорового виконавства в Україні (с. 51 дис.). Наведіть, будь ласка, приклади хорових творів митця, де є наявною театралізація. Чи знаєте Ви українських диригентів, які здійснювали театралізацію хорових творів ще у першій половині ХХ століття?

2. Аналізуючи виконавську версію хору «Зима» І. Шамо камерним хором Харківської обласної філармонії під орудою В. Палкіна, Ви підкреслили значення вокалізу, завдяки якому створено картину зимової заметілі. У яких хорових творах *a cappella* композитор застосовує вокалізи і які функції вони отримують?

Слід зауважити, що надані запитання викликані виключно інтересом до даної роботи Гао Чиліна, вони підкреслюють значущість теми дисертації та свідчать про перспективність її подальшої наукової розробки.

Суттєво ємний список використаної літератури, який налічує 263 позиції українською та іноземною мовами, дотичні темі дисертаційного дослідження. Фундаментальні науково-музикознавчі праці охоплюють коло питань композиторської творчості та постаті І. Шамо, історії та теорії хорового мистецтва, жанру, стилю, виконавської та композиторської інтерпретації, вміщують нотні опуси, кіно-матеріали, відеоконтент виконавських версій творів композитора. Оформлення списку використаної літератури, цитат і посилань у тексті дисертації відповідає бібліографічним вимогам Національного стандарту України 8302:2015.

Важливо виокремити ґрунтовну роботу дисертанта над Додатками, де у поданих таблицях проведено компаративний аналіз поетичних першоджерел І. Франка, Т. Одудька, В. Сосюри, П. Усенка, М. Бахтинського, Р. Братуня і композиторського інваріанту (Додаток А), а також слід зазначити наявність нотних прикладів хорових творів (Додаток Б), які, з одного боку,

підкреслюють виконавський аспект даної роботи, з іншого – унаочнюють легкість сприйняття аналітичного матеріалу.

Наукові статті, опубліковані за темою дисертації (4), відображують основний зміст роботи, а за кількістю відповідають встановленим вимогам МОН України. Апробація матеріалів досліджень здійснена у формі виступів у 9 міжнародних і всеукраїнських науково-творчих та науково-практичних конференціях, а на основі доповідей видано 4 тез. Порухень академічної доброчесності у дослідженні автора не виявлено.

Зважаючи на високий рівень теоретичної та практичної розробки актуальної теми, ґрунтовність основного змісту, досягнуту мету, розкриті завдання, вагомий ступінь новизни, вважаю, що дисертація **Гао Чиліна «Хорова творчість І. Шамо: специфіка виконавської інтерпретації»** відповідає сучасним вимогам МОН України до наукових досліджень цього профілю, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» галузі знань 02 – «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри академічного та
естрадного вокалу Факультету музичного
мистецтва і хореографії Київського університету
імені Бориса Грінченка

О.Л. Заверуха